

Nathalie FOLOSIREA SARRAUTE CUVINTELOR

ICH STERBE

Ich sterbe. Asta ce mai e? Sunt niște cuvinte nemțești. Ele înseamnă „eu mor”. Dar de unde până unde, cum așa pe nepusă masă? Veți vedea, aveți răbdare. Ele vin de departe, ele revin (cum ai spune: „aceasta îmi revine”) de la începutul secolului, dintr-o stațiune balneară germană. De fapt, ele vin mult mai de departe... Dar să nu ne pripim, să căutăm întâi mai aproape. Așadar, la începutul acestui secol – mai exact în 1904 –, într-o cameră de hotel dintr-o stațiune balneară germană, s-a ridicat pe patul său un muribund: era rus. Numele lui îl cunoașteți. Cehov.

Nathalie Sarraute – scriitoare franceză de origine rusă (Ivanovo, Rusia, 1900 – Paris, 1999). Născută Natașa Cerniak într-o familie aristocrată. După divorțul timpuriu al părinților ei, copilăria i-a fost împărțită între Paris și Ivanovo; se formează și alături de Vera, mama ei vitregă, o figură cosmopolită. Studiile preuniversitare le urmează la Paris, iar cele superioare de istorie la Oxford, de sociologie la Berlin și de drept la Paris. Devine jurist de talie internațională și, paralel, descoperă literatura secolului al XX-lea, în special Marcel Proust, James Joyce și Virginia Woolf, care răstoarnă concepția despre romanul tradițional. În 1941 Sarraute este exclusă din baroul supus legilor anti-israelite, consacrandu-se totalmente literaturii. Astfel, explorând în special aspectul inovator al operelor lui Kafka, Woolf, Dostoievski etc., devine, alături de Alain Robbe-Grillet, Michel Butor, Claude Simon, o figură reprezentativă a tendinței franceze – *Le Nouveau Roman*.

În numeroasele sale opere de teatru, proză, eseistică se ambiționează să surprindă „ne-spusul”, „ne-definitul” și în general întregul univers al „sub-conversației”. Excelează prin a „detecta” „nenumăratele mici crime” săvârșite asupra noastră de către cuvintele altora. Principalele sale scrieri sunt **Tropismes** (1939), **L'Ère du soupçon** (1956), **Enfance** (1983), **Le Silence** (1964), **Le mensonge** (1966), **L'Usage de la parole** (1980), **Lecture** (1998) etc. Opera sa este tradusă în mai mult de treizeci de limbi. Este una dintre puținii scriitori francezi care au fost publicați antum în **Biblioteca Pleiadei** (*Ceuvres complètes*, 1996).

Anton Cehov. Era un scriitor de mare reputație, dar asta contează prea puțin în asemenea împrejurări, puteți fi siguri că nu s-a gândit să ne lase, murind, o vorbă celebră. Nu, nu el, în nici un caz el, nu era deloc genul lui. Reputația sa nu are aici o altă importanță decât de-a fi permis acestor cuvinte să nu se piardă, cum s-ar fi pierdut dacă ar fi fost rostite de altcineva, de un muritor oarecare. La atât se limitează importanța sa. Și încă ceva contează de asemenea: Cehov, știți bine, era medic. Era tuberculos și venise acolo, în stațiunea aceea, ca să se trateze, dar, de fapt, cum o mărturisise unor prieteni cu acea ironie aplicată sieși, cu acea feroce modestie, acea umilință pe care i-o cunoaștem, pentru „a crăpa”. „Mă duc să crăp acolo”, le spusese. Așadar, era medic și, în ultima lui clipă, avându-i la căpătâi pe soția sa, de o parte, iar de cealaltă un medic neamț, s-a săltat în capul oaselor, s-a așezat și a spus, nu în rusește, în propria lui limbă, ci în limba celuilalt, în limba germană, a spus tare și articulând limpede „*Ich sterbe*”. Și s-a prăbușit, mort.

Dar, iată, cuvintele acelea rostite pe patul acela, în camera aceea de hotel, s-au scurs de atunci trei sferturi de secol, cum vin... purtate de ce vânt... să poposească aici, un crâmpei de jar ce înnegrește, arde pagina albă... *Ich sterbe*.

Înțelept. Modest. Rezonabil. Nepretențios ca totdeauna. Mulțumindu-se cu ceea ce i se dă... Și cât e de lipsit, de frustrat de cuvinte... nu le mai stăpânește... Ce i se ntâmplă acum nu mai seamănă cu nimic, nu-i amintește de nicio poveste spusă de cineva vreodată, imaginată vreodată... despre ea, fără-ndoială, se spune că nu există cuvinte să o exprime... pentru ea nu mai există cuvinte... Iată însă că aproape de tot, la îndemâna lui, gata să-i slujească... cu trusa aceasta, cu instrumentele acestea... iată un cuvânt de bună fabricație germană, un cuvânt pe care doctorul ăsta neamț îl folosește curent pentru a constata un deces, pentru a-l anunța rudelor, un verb solid și rezistent: *sterben*... mulțumesc, mi-l însușesc, voi ști și eu să îl conjug corect, voi ști să mă slujesc de el cum se cuvine și cu înțelepciune să mi-l aplic: *ich sterbe*.

Voi opera eu însumi... nu sunt și eu medic?... punerea în cuvinte... O operație care va pune ordine în această dezordine fără margini. Indicibilul va fi rostit. Inimaginabilul va fi gândit. Absurdul va fi adus la rațiune. *Ich sterbe*.

Tot ce în mine plutește... tremură... șovăie... pâlăpăie... freamătă... se surpă... se dezagregă... se topește... Nu, dar nu-i asta... Nimic din toate astea... Ce e atunci? Ah da, uite, aici, ceva vine să se ghemuiască în cuvintele astea nete, etanșe. Îmbracă forma lor. Cu conture bine trasate, încremenește. înțepenește. Se destinde. Se liniștește. *Ich sterbe*.

Smuls, târât, încercând să mă împotrivesc, agățându-mă, cramponându-mă de ceva ce se ivește acolo, la margine, protuberanta aceea... piatră, plantă,

rădăcină, mușuroi de pământ... bucată de pământ străin... de pământ ferm: *Ich sterbe*.

Nimeni din cei ajunși până aici unde mă aflu eu n-a izbutit... eu însă, adunându-mi stropul de putere rămas, trag această împușcătură, lansez acest semnal, un semnal pe care cel ce de acolo de jos mă observă îl recunoaște îndată... *Ich sterbe*... Mă auziți? Am ajuns la capăt... Sunt chiar pe prag... Aici unde mă aflu este extrema limită... Aici, chiar aici e locul.

Ich sterbe. Un semnal. Nu o chemare într-ajutor. Aici unde mă aflu eu nici un ajutor nu-i cu putință. Nicio scăpare. Știți ca și mine cum stau lucrurile. Nimeni mai bine ca dumneavoastră nu știe despre ce vorbesc. De aceea v-am și ales ca să v-o spun: *Ich sterbe*.

Dumneavoastră. În limba dumneavoastră. Nu a ei, care se află lot aici, lângă mine, nu în limba noastră. Nu în cuvintele noastre prea dulci, cuvinte mlădiate, înduioșate de cât ne-au slujit, de cât le-am rostogolit în jerbele scânteietoare ale hohotelor noastre de răs când ne abandonam, sleiți... ah, oprește-te, ah mor... cuvinte vapoaroase pe care cu inima zvâcnind de prea multă viață le lăsăm să adie în șoaptele noastre, să se împrăștie în suspinele noastre... mor.

Cum, iubitele, dar nu știi ce spui, nu există „eu mor” între noi doi, nu există decât „noi murim”... dar asta nu ni se poate întâmpla, – nu nouă, nu mie... știi bine că te înșeli când vezi tu totul în negru, când ai tu momentele tale de dispărare... și știi tu, știm noi, am văzut amândoi totdeauna, tu și cu mine, cum, după aceea, totul se aranjează... bine, bine, sigur, te ascult... dar, pentru Dumnezeu, nu te obosi, nu te mai agita așa, nu te ridică... nu-ți face bine... așa e, da, înțeleg, sigur, ți-e rău... știi că e greu... dar o să treacă, ai să vezi, ca toate celelalte crize dinainte... dar te implor culcă-te la loc, nu te mișca, stai liniștit...

Nu, nu cuvintele noastre prea vapoaroase, prea molcome, ele n-ar putea nici-când străbate ceea ce între noi acum se deschide, se cascadează... un hău imens... ci cuvinte compacte și dure pe care nicicând nu le-a pătruns vreun val de veselie, de voluptate, pe care nicicând vreun puls nu le-a făcut să bată, vreun imbold să șovăie... cuvinte absolut netede și dure ca pelotele basce pe care i le azvârl lui cu toată puterea, lui, jucătorului bine antrenat ce stă exact în locul statornic și le prinde fără să clipească în adâncul trainic împletit al chisterei sale.

Nu cuvintele noastre, ci cuvinte de circumstanță solemne și înghețate, cuvinte moarte dintr-o limbă moartă.

De ani, de luni, de zile, dintotdeauna era aici, pândind pe la spate, reversul meu nedes-părțit... și iată cum dintr-odată, exact cu aceste două cuvinte, cu o smulgere teribilă pe

de-a-ntregul mă răsucesc... Vedeți doar; reversul meu a devenit adevărata mea față. Sunt ceea ce trebuie să fiu. Totul a reintrat în fine în ordinea firească: *Ich sterbe*.

Cu aceste cuvinte bine ascuțite, cu tăișul acesta de excelentă fabricație, nu m-am slujit de el niciodată, nimic nu l-a tocit, devansez momentul și despici eu însumi: *Ich sterbe*.

Dispus să cooperez, teribil de docil și plin de bunăvoință, înainte de-a o face voi înșivă, mă pun în locul dumneavoastră, distanțat de mine și în același chip în care o veți face, în aceiași termeni cu ai dumneavoastră, stabilesc procesul-verbal de constatare.

Îmi adun toate puterile, mă salt, mă ridic, trag spre mine, las să se prăbușească peste mine lespedeza, piatra grea de mormânt... și, ca s-o fixeze cât mai bine, mă întind sub ea...

Dar poate că... atunci când el sălta lespedeza, când o proptea cu brațele și se pregătea să o prăvale deasupra-i... exact înainte de-a se prăbuși sub ea... poate că a existat ceva ca o slabă pâlpare, un abia perceptibil fior, o urmă infimă de așteptare vie... *Ich sterbe*... Și dacă cel care-l observa și care numai el putea să știe ar fi intervenit, l-ar fi înșfăcat, l-ar fi împiedicat... Dar nu, nimeni, niciun glas... Deja vidul, tăcerea.

Toate acestea, cum bine vedeți, sunt doar câteva slabe ecouri, câteva scurte vibrații captate din puzderia celor stârnite de aceste cuvinte. Dacă unii dintre voi consideră jocul distractiv, ei pot – e nevoie de răbdare și de timp – să se amuze dând la iveală și altele noi. Ei vor putea, în orice caz, fi siguri că nu se înșală, tot ce vor descoperi există cu adevărat aici, în fiecare dintre noi: cercuri ce se lărgesc îndepărtându-se când, azvârlite de la asemenea distanță și cu o asemenea forță, cad în noi și ne cutremură ființa întreagă aceste cuvinte: *Ich sterbe*.

NU ÎNȚELEG

Nu eu am făcut-o; de altfel, dacă aș fi făcut-o eu, modestia nu m-ar fi obligat să nu mă fălesc cu o asemenea ispravă? Am avut doar șansa să-i fiu martor, sau poate am visat-o numai, dar atunci a fost unul din visele acelea pe care greu ajungem să le deosebim de ceea ce ni s-a întâmplat „de-adevăratalea”, de ceea ce am văzut „aievea”.

Așezate pe o bancă într-o grădină, în penumbra serii de vară, două persoane păreau să converseze. Dar dacă te apropiai, dacă te așezai nu departe de ele, îți dădeai seama că doar una vorbește și că cealaltă nu face decât să asculte.

Oare ce spunea? nu se înțelegea nimic... Deși toate cuvintele pe care le auzai le puteai lesne recunoaște. Erau dintre acelea, familiare, care se prezintă de obicei încărcate de propriul lor sens, făcându-se una cu el... dar aici, în timp ce agățate unul de celălalt defilau, sensul lor... încotro o luase? In zadar îl tot căutam...

Dar, îmi veți spune zâmbind, căci atâta naivitate, atâta ignoranță te face să zâmbești, oare ceea ce ați auzit acolo nu era pur și simplu un poem îndelung elaborat, apoi recitat, sau țâșnit sub imboldul inspirației?... Da, știu... când varmacul cuvintelor izbite unele de altele e mai puternic decât sensul lor... când scăpărate unele de altele ele îl acoperă cu jerbe strălucitoare... când în fiecare cuvânt sensul lui redus la un sâmbure minuscul e învelit în nesfârșite întinderi cețoase... când e tăinuit de focul de reflexe, de reverberații, de oglindiri... când cuvintele înconjurată de un halou par să rățăcească suspendate la distanță unele de altele... când depunându-se în noi unul câte unul se înfig, se îmbibă încet de substanța noastră cea mai tainică, ne umplu pe de-a-ntregul, se dilată, se întind pe măsura noastră, dincolo de măsura noastră, peste măsura noastră?...

Cine, dintre noi, nu a simțit toate acestea pe neașteptate, într-o străfulgerare, mai bine decât ar fi izbutit s-o surprindă eforturile laborioase ale unui limbaj descărnat?

Dar aici, credeți-mă, nu te puteai înșela. Fiecare cuvânt era dintre acelea clare, răspiccate, pe care sensul lor le ocupă în întregime, nici urmă de spații cețoase în ele, în jurul lor niciun halou, între ele nici cea mai mica distanță... Erau plasate tacticos unele lângă altele, împinse de o idee, legate cu firul bine întins al unui raționament... tonul pătrunzător, încăpățânat al persuasiunii încerca să le înde-se în mintea celui ce le auzea, pentru a-l sili să-și dăruiască adevărul, pentru a instala în el convingerea, certitudinea.

Și de îndată, ca totdeauna, mintea acestuia alertată cheamă, mobilează, selectionează, adună tot ce posedă el mai dibaci, mai bine antrenat, mai apt să prindă ceea ce i se aruncă... o idee... de un colț o apucă... Dar ce-a pățit? Ideea îi scapă ca trasă înapoi... ca printr-un efect de bumerang ea revine la punctul de plecare... iată-o acolo, din nou în clementul ei, însuflețindu-se, devenind o ființă vie, aida unui șarpe ea se frânge, se rostogolește, se încolățește în jurul ei, se răsuțește, asemenea unei râme se face bucăți, se zvârcolește și se dezmembră ca un om posedat de dansul Sfântului Guy, în toată deșănțarea lui, ațâțător se unduiește, se-alintă, se mângâie singură, face grații... imposibil s-o prinzi, se joacă de-a v-ați ascunselea, prin dedaluri, se pierde printre meandre...

Se reîntoarce însă, din nou se întinde, se oferă, se propune, dornică să se impună... O idee îmbrăcând toate formele normei, înfățișându-se conform uzanței... Cuvintele care-o îmbracă, lăsând de-o parte câteva frumoase inversiuni, câteva

breșe, sunt înșirate în ordinea pe care rațiunea o impune, ele-și îndeplinesc cum se cuvine funcția... substantive, adjective, pronume și verbe docil se acordă, prepoziții și conjuncții introduc și leagă cuvinte...

Dar această construcție, în aparență solidă, când o deschizi, când pătrunzi în-lăuntru constăți că nu e decât o fațadă ca acelea ale faimoaselor sate înălțate din porunca lui Potemkin în calea împărătesei Ecaterina... îndărătul lor nu află decât ruine pustii, maidane, bălării...

Dar pe când neîncetat cuvintele se succed, revine impresia că trebuie să existe în ele o idee... precum dihorul de la o frează, de la un cuvânt la altul ea aleargă... parcă ai și văzut-o, aici trebuie să fie, în acest cuvânt care vine și revine mai des ca celelalte... te căznești, îl înhați, îl ții strâns, îl cercetezi... Dar, firește, sensul lui nu este, nu poate fi cel ce părea la prima vedere, Altul e, iată-l, acesta, iată sensul, ajunge să i-l injectezi și, umplut din nou, reînsuflețit și repus în circulație, cuvântul se va putea iarăși lega de celelalte, se va uni cu ele, se vor întări reciproc și datorită lor, în fine, raționamentul, ideea... dar în contact cu celelalte, ca și când sensurile lor ar fi fost incompatibile, s-ar fi distrus, el se zbârlește, se turtește... iar celelalte în jurul lui ca și el se dezumflă, golite de orice sens.

Neîncetat sosesc cuvinte noi, ofilite însă pe dată... Acela în care ele se depun are impresia că mintea i-a devenit un câmp arid din care se răspândesc emanații asfixiante, un câmp presărat cu vorbe fără viață...

Iar noi, în preajmă-i, care ascultam, noi ca și el dezolante pământuri sterpe, noi, răspândind miasme ucigătoare... noi, copleșiți de cuvinte goale, noi ca și el cufundați în nopți, neînțelegând prea bine ce ni se întâmplă... să fie o dezlipire de retină?... noi, pierzându-ne la fiecare frază echilibrul, ca pe acele scări de bălci la care treptele mobile se frâng în două și se desfac... noi mai păstrăm cu încăpățănare, așa suntem făcuți cu toții, un strop de speranță...

Iar dacă pe neașteptate cel căruia-i sunt destinate aceste vorbe ar... câteva cuvinte ar ajunge... Dar va avea curajul să le spună?... Îți vine să-împingi... s-o faci odată, să îndrăznească... în locul lui noi am face-o... Sigur?... Am face-o? să fim sinceri... Chiar am avea curajul?... Ni s-a mai întâmplat... Am îndrăzni în aceleași condiții să întrerupem categoric?... Ați îndrăzni să pronunțați aceste cuvinte, ați spus vreodată: „Nu înțeleg”... Hai, recunoașteți că vă găseați în altă situație, erați unul dintre examinatori întrerupând bâlbâiala confuză a unui candidat. Împărtașeați cu un coleg, puțintel obosit sau comod, nepăsarea unei totale complicități, a unei perfecte egalități... ce vi s-ar fi putut întâmpla?

Aici însă știți bine care sunt riscurile. Ia s-o spună pe neașteptate, mă fac mică numai la gândul ăsta... să i-o spună aceluia care-i vorbește, să-i spună pe tonul demn și hotărât care convine: „Nu înțeleg”... nu-mi spuneți mie că

nu știți ce se poate întâmpla... că nu v-ați întrebat niciodată ce anume îi reține pe toți aceia, atât de mulți, a căror minte e preschimbată-n fiecare clipă în câmpuri devastate acoperite de cadavre, cei care se predau în masă, depun armele, renunță la toate drepturile lor... cei care, docili, se lasă zvârliți, târați în sclavie... cei care caută protecția unui stăpân... De ce oare le e atât de teamă, încât nici măcar nu încearcă să-și apere demnitatea, independența, spunând: „Nu înțeleg”?

E limpede că cel ce stă acolo, așezat pe banca aceea, nu face parte, cum se spune, „din tagma eroilor și a martirilor”, dar nici eu nu sunt dintre aceia care să dea în el cu piatra. Ca și locuitorii orașelor cucerite ce-și acoperă balcoanele cu insigne, cu drapele, dovedindu-și supunerea, el arborează pe chip, în priviri, acceptarea, adeziunea.

Ți-e parcă teamă că această bancă ascunsă în umbra acestei grădini să nu fie încă unul din acele tainice, secrete locuri de tortură, de josnică trădare....

Și dintr-odată, e oare cu puțință? pe tonul cel mai hotărât, iată-l rostind cuvintele: „Nu înțeleg”.

„Nu înțeleg”. Deci a îndrăznit. Și-a asumat riscul. Un risc enorm, nu numai pentru el. Destul ca celălalt să amuțească brusc, să-și pironească asupra lui privirea aceea plină de compasiune, de stupoare, prin care-l va respinge binișor, îl va alunga în beznă, destul ca să se înfășoare în tăcere, în timp ce-și adună bunurile, cuvintele lui orbitoare, spre a le fereca, pe veci inaccesibile, într-o casă de bani al cărei cifru nu-l va dezvălui, pentru ca cel ce s-a dovedit nevrednic să primească asemenea bogății, pentru ca și eu, și noi toți, nu mai puțin nevrednici decât el să fim, asemeni lui, constrânși, jalnice creiere nevolnice, să rătăcim nostalgic prin preajmă, în veci nevoiași, sărăciți.

Sau... ceva ce înspăimântă tot atât de mult sufletele sensibile... „Nu înțeleg”, zvârlit cu siguranță imbatabilă, brutal îl va reduce pe celălalt la tăcere, și el va pierde cuvântul... Poate că-l vom vedea încercând lamentabil să-l regăsească, bâlbâindu-se, bolborosind... Zadarnic... va rămâne mut... cuvântul i-a fost luat... „Nu înțeleg” i-a smuls cuvântul. Pentru că îl pervertise, îl capturase, îl sechestrare... priviți ce a făcut din el: priviți-i sărmanul trup dezgolit pe care lipsa de hrană l-a scofâlcit... Ați văzut doar în ce fel a îndrăznit să-l folosească, cum l-a supus poftelor sale perverse, cum l-a redus la simplul instrument de care se folosește spre a perverti, a excroca, teroriza, supune, oprima...

Ce se petrece acum ar putea lăsa impresia că, fără doar și poate, toate acestea n-au fost decât un vis, dacă s-ar pierde din vedere că ceea ce ne înfățișează mai incredibil visurile e nimica toată pe lângă ceea ce ne oferă uneori „realitatea”.

La auzul acestor cuvinte, „Nu înțeleg”, iată că excrocul, călăul, opresorul se întoarce spre cel ce le-a proferat, recunoștința, bucuria îi scaldă ochii, el îi pune mâinile pe umeri, îl îmbrățișează, îi ia mâna, i-o scutură... „Bravo, vai, vă mulțumesc... dac-ați ști... pierdusem orice speranță, atât de rar se întâmplă, aproape niciodată... zadarnic m-am străduit să adun absurditățile, incoerența... să iau la întâmplare și să înșir cuvintele fără noimă... zadarnic i-am imitat fără rușine pe cei mai sfrunțați șarlatani ai noștri și am mers până la ultimele limite, nu-i nimic de făcut, nimeni nu crâcnește, toți acceptă, încuviințează... Dumneavoastră, însă!... Vai, ce noroc...”

Într-o clipită răul, nemulțumirea de-a fi fost supus unei atât de grele încercări, de-a fi fost folosit fără voia ta pentru o experiență au dispărut; un sentiment de fericire îi umple pe amândoi...

Amenințarea a fost îndepărtată. Domnește pacea. Dușmanul s-a preschimbat în aliat. Locul acesta de sechestrare, de tortură a devenit o insulă de rezistență în mijlocul oceanelor de obscurantism, de șarlatanie, de terorism, de conformism, de lașitate ce-l înconjoară, există un loc unde cuvântul se află în siguranță. Unde el este înconjurat de respectul, de onorurile pe care le merită. Repus în toate drepturile sale, capabil să îndeplinească așa cum se cuvinte îndatoririle impuse de împovărașoarea sa misiune... Cine l-ar putea înlocui? Aici curajul, dreptatea, libertatea triumfă, cei răi sunt puși în situația de-a nu putea face rău, cei buni își primesc răsplata...

Mai să-ți vină a crede că toată această frumoasă, prea frumoasă poveste n-a fost, până la urmă, nimic altceva decât o poveste cu zâne.

În românește de Alina LEDEANU